

TÜRKİYE'DE GENEL GELİR DAĞILIMININ ANALİZİ VE İYİLEŞTİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Yeşim Kuştepe
Araş. Gör. Umut Halaç

Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü

Özet

Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliği son 10 yıllık dönemde gündemde sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Bu çalışmada Türkiye'de genel gelir dağılımı analiz edilmektedir. Çalışmada DİE'nün yayımladığı hanehalkı bütçe anketlerinden ve diğer ilgili verilerden yararlanılarak fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımları değişik yıllar için karşılaştırılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda kişisel gelir dağılımında bir iyileşme eğilimi görülse de bu iyileşme çok da büyük boyutlarda değildir. Ayrıca bu iyileşmenin nedenleri de iyi araştırılmalıdır. Çünkü, paylaşılan gelir miktarının azalması ve devlet eliyle yapılan transfer harcamalarını artması gelir dağılımındaki iyileşmenin kaynağı olarak görülebilir. Gelir dağılımındaki düzelme sürdürülebilir ve sağlıklı bir düzelme olarak görülmemektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı açısından, kentsel-kırsal alan gelir farklarının azaltılması, dolayısıyla kırsal alanda yeni iş imkanları yaratılması, göçün engellemesi, mevcut eğitim kalitesi farklılıklarının giderilmesi ve kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayi kuruluşları kurulması gerekmektedir. Sektörel bazda tarım sektöründe çalışan kesimin verimlerinin artırılması ancak bu sektörde istihdam fazlası var ise bunların hizmet ve sanayi sektörüne kaydırılması sağlanmalıdır. Bölgesel olarak da Doğu bölgelerimizin kalkınması için acil yeni ve verimli projeler üretilmelidir.

Abstract

Income distribution inequality has become a frequently discussed subject in Turkey in the last ten-year period. This paper analyzes the general income distribution in Turkey. The study investigates and compares the functional, individual, sectoral and regional income distribution by making use of the household budget surveys published by the DİE and other related data. The results of the study show that although there seems to be an improvement

in the individual income distribution, its dimension is small. In addition, the reasons of this improvement should be investigated very carefully because the decrease in the total income to be shared and the increase in the transfer payments made by the government could be the source of this improvement. Therefore, this positive change is not a sustainable and healthy improvement. In terms of functional income distribution, the income differences between rural-urban areas should be decreased; new job opportunities should be created in the rural areas, migration from rural to urban areas should be prevented, the differences in the current education quality should be decreased and agriculture based industrial organizations should be established in the rural areas. In terms of sectoral distribution, the efficiency in the agriculture sector should be increased, however if there is excess labor supply in the agriculture sector, these should be canalized to services and industry sectors. Regionally, for the development of our East regions, urgent new and productive projects should be initialized.

1. Giriş

Gelir dağılımı, sadece iktisatçılar değil diğer sosyal bilimciler açısından da ilgi çekici bir konudur. Gelir dağılımı, bir ülkede yaşayan bireyler tarafından üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam gelirin, yine o ülkedeki bireylere dağılım araçları ile paylaşılmasını veya bölüşümünü ifade eder (Işığışok, 1998). Bu paylaşımın nasıl olduğu, bir ülkenin ekonomik refaha ulaşmasının önemli bir göstergesi olması açısından iktisat teorisi için çok önemlidir. Gelir eşitsizliği, bir ülkedeki gelir dağılımının o ülkedeki bireyler tarafından eşit ve adil olarak bölüşülmediğinin kanıtıdır.

Gelir eşitsizliği ile birçok ekonomik ve sosyal değişken arasındaki ilişki üzerine iktisat ve sosyal bilimler literatüründe fazlasıyla araştırma vardır ve ekonomik eşitsizliğin bütün bu değişkenler üzerine etkisi birçok yoldan olabilir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik genel olarak sosyal bilim araştırmacıları tarafından istenilmeyen bir durum olarak nitelendirilir. Bunun sebeplerinden bir tanesi de, ekonomik büyümeye olan ters etkisidir. (Alesina ve Rodrik, 1994; Persson ve Tabellini, 1994). Eşitsizlik, dağılımsal mücadeleyi artırır ve bu da tamamiyle teorik olarak düşünüldüğünde iktisadi büyümeye zararlı olabilir. Bunun yanısıra, eşitsizlik, mülkiyet haklarının güvenliği/güvensizliği, sosyopolitik istikrarsızlık ve hatta doğurganlık oranları ve eğitime yatırım kanallarıyla da büyümeyi etkileyebilir. Literatürde, gelir dağılımındaki eşitsizliğin, en azından demokrasilerde, büyüme oranlarını düşürdüğüne dair yeterince bulgu vardır (Weede, 1997).

Gelir dağılımı ve eşitsizliği, birçok ekonomik faktörü etkilediği gibi, bu faktörler de gelir dağılımı ve eşitsizliğini etkiler. Gelir dağılımını etkileyen veya belirleyen faktörleri dikkate alırken yoksulluk kavramı da göz önüne alınmalıdır. Gelir dağılımı, nüfusun tümüne ait dağılımı belirlediği için yoksulluktan daha geniş bir kavram olmasına rağmen, gelir dağılımı ve yoksulluk arasında pozitif bir ilişki vardır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik ne

kadar artarsa yoksulluk düzeyi de o kadar artar. Bu sebepten dolayı, gelir dağılımını belirleyen faktörler ele alınırken yoksulluğu etkileyen faktörler de düşünülmelidir (Aktan ve Vural, 2002a).

Gelir dağılımındaki değişiklikler, küreselleşme ve/veya teknolojik değişim gibi yapısal etkilerden veya ülkenin makroekonomik performansının kötüleşmesinden kaynaklanabilir. O halde, gelir dağılımını belirleyen faktörleri kısaca şöyle sıralayabiliriz: İşgücü piyasası ve işgücünün dağılımı, üretim faktörlerinin ve bu faktörlerin fiyatlarının dağılımları, servetin dağılımı, eğitim düzeyi, sosyal kurallar ve düzenlemeler, dünya ekonomisindeki değişiklikler (küreselleşme, teknolojik değişim, vb.) ve ülke ekonomisindeki değişiklikler ve politikalar (enflasyon, krizler, bütçe açıkları, devalüasyon, özelleştirme, vb.).

Gelir dağılımı eşitsizliğinin derecesi, ülkeden ülkeye çok farklılık gösterebilir (Thorbecke ve Charumilind, 2002). Dünya Bankası tarafından sunulan istatistikler, dünyadaki gelir dağılımını incelendiğinde zengin ve yoksul ülkeler arasında kişi başına düşen milli gelir açısından büyük bir fark olduğunu göstermektedir. 1999 yılında üst gelirli ülkelerde kişi başına düşen ortalama milli gelir 25,370 dolar iken düşük gelirli ülkelerde bu rakam 410 dolardır. Satın alma gücü paritesi yönünden kişi başına gelir olarak, 30,600 dolar ile dünyanın en zengin ülkesi Amerika Birleşik Devletleri iken, Sierra Leone 414 dolar ile dünyanın en yoksul ülkesidir (Aktan ve Vural, 2002b).

Türkiye’de ise, kişi başına düşen milli gelir 2,900 dolar ve satın alma gücü paritesi yönünden kişi başına gelir 6,126 dolardır. Bu rakamlarla Türkiye, dünyada satın alma gücü paritesi yönünden orta üst gelirli ülkeler ve milli gelir düzeyi bakımından orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. Bu sonuç, halen gelişmekte olan bir ülke olarak düşünüldüğünde Türkiye’nin gelir dağılımı açısından durumunun çok da kötü olmadığı sonucunu çıkarır gibi görünse de, bu yanlış ve yanıltıcı bir sonuçtur. 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana nispeten olumlu ekonomik koşullar altında geçen bir yirmibeş-otuz yıl sonrasında ekonomik problemler yaşamaya başlamış ve halen yaşamaya devam etmektedir. Yüksek enflasyon ve ekonomik krizler, politik istikrarsızlıkla birleşerek Türkiye’nin en önemli sorunları haline gelmişlerdir. Bu sorunların beraberinde getirdiği birçok başka ekonomik problemler de mevcuttur ve gelir eşitsizliği de bunlardan biridir. Türkiye’de gelir dağılımında üst gelirli kesim ve düşük gelirli kesim arasında büyük uçurumlar vardır. 1994 Hanehalkı Anketi sonuçlarına göre, nüfusun en düşük gelire sahip %20’si toplam gelirin %4.86’sını alırken, nüfusun en yüksek gelire sahip %20’si için bu oran %54.88’dir¹.

Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliği düzeltilmesi gereken çok önemli bir problemdir. Bunu yapılması için ise önce gelir dağılımının ayrıntılı olarak incelenmesi gerekir. Gelir dağılımında sıkça kullanılan kişi başına düşen milli gelir, Gini Katsayısı ve Lorenz eğrisi ölçütleri, bilgi vermek açısından zengin

¹ Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları, DİE 2002, Ankara.

olsalar da yeterli değildirler. Gelir dağılımının düzeltilmesi için sorunun kaynağını bulmak ve açıklayarak ilgili birim ve kişilere bilgi aktarımında bulunmak, izlenmesi gereken yoldur. Bu çalışma Türkiye’de gelir dağılımını türlerine, yani fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel olmak üzere dört bölümde analiz edecek ve sonuçları inceleyerek gelir eşitsizliğinin iyileştirilmesi yönünde önerilerde bulunacaktır.

Çalışmada ilk önce, gelir dağılımı analizinde kullanılan temel kavram ve tanımlar açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, Türkiye’de gelir dağılımı türlerine göre analiz edilirken, dördüncü ve son bölümde Türkiye’de gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik öneriler ve sonuçlar tartışılmıştır.

2. Gelir Dağılımı Analizinde Temel Kavramlar ve Tanımlar

Gelir dağılımı analizi ile ilgili üç gözlem yapılabilir: 1) Gelir dağılımı istatistikleri her ülkede belli bir kurum tarafından açıklandığı için araştırmacıların aynı temel trendleri tanımlamaları kaçınılmazdır. 2) Ancak araştırmacılar arasındaki gelir dağılımı ile ilgili tartışmalar, konuyla ilgili kullanılabilir birçok tanım ve kavramın mevcut olmasından dolayı karışıklık yaratabilir. Bu açıdan bakıldığında gelir eşitsizliği çok yönlü bir kavramdır ve dağılımdaki trendler hakkında genelleme yapmak yanlış sonuçlara sebebiyet verebilir. Gelir dağılımındaki trend, gelir çeşidine (ücret, yevmiye faiz, vb.), gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerine (Gini katsayısı, Kuznet Katsayısı, Lorenz Eğrisi, Genel Entropi Ölçütleri vb.), incelenilen zaman birimine ve incelenilen gruba (erkek, kadın, aile, yaş grupları, vb.) bağlıdır. Dolayısıyla, çok sayıda gelir dağılımı veya eşitsizliği trendi hesaplanabilir, ancak bunlardan hangisinin en sağlam olduğunu bilmek önemlidir (Burkhauser, Crews ve Daly, 1997). 3) Bu konuda araştırma yapanları bekleyen en önemli soru, kuşkusuz, gelir dağılımındaki eşitsizliğin nereden kaynaklandığının açıklanmasıdır (Sharpe and Zybblock, 1997).

Bu gözlemler ışığında gelir dağılımı analizinin büyük özenle yapılması ve kavramlara dikkat edilmesi gerekliliği açıktır. Bu çalışmada, Türkiye’de gelir dağılımı türlerine (fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel) göre inceleneceği için çalışmanın bu bölümü, gelir dağılımı analizinde kullanılan temel kavramları türlerine göre ayırarak açıklamayı amaçlamaktadır. Bu, üçüncü bölümde yapılacak olan Türkiye değerlendirmesi için gerekli ve yararlıdır.

Gelir dağılımının başlıca dört türü vardır (Aktan ve Vural, 2002a). Bunlar aşağıdaki gibi açıklanabilir:

a) Fonksiyonel gelir dağılımı: Üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payı, bu faktörlerin üretime katkıda bulunurken yaptıkları fonksiyona göre ayıran bir dağılımdır. Bir başka deyişle, fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelirin üretilmesine katkıda bulunan üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları paylar, yani milli gelirin ücret, faiz, rant ve kar arasındaki dağılımıdır (Aktan ve Vural, 2002a). Bu dağılım, milli gelirin çeşitli sosyal tabakalar arasında nasıl dağıldığını, milli geliri üretime katılan üretim faktörleri sayısı kadar bölerek

gösterir. Bu tür dağılım, sosyal sınıfların kendi içlerinde olası farklılıkları göstermez.

b) Kişisel gelir dağılımı: Milli gelirin ülkedeki nüfusu oluşturan kişiler tarafından nasıl paylaşıldığını gösteren dağılımdır. Bu dağılımda kişiler eşit olarak düşünülür ve sosyal sınıf farklılıkları göz önüne alınmaz. Toplam milli gelir, ülkenin nüfusuna bölünerek elde edilen kişi başına düşen milli gelir, bu dağılıma ait bir ölçüttür. Bir başka ölçüt, ülke nüfusunu, en düşük gelirli grup ile en yüksek gelirli gruba doğru, beş eşit gruba ayırır ve her gruba ait milli gelir hesaplar. Gruplara denk gelen milli gelirin toplam milli gelire olan yüzdesini hesaplayarak beş grup arasında karşılaştırma yapar. Eğer gelir dağılımındaki eşitsizlik, en düşük gelirli % 20 ile en yüksek gelirli %20 'nin milli gelirden aldıkları paylar arasında büyük bir farkın olması demektir.

c) Sektörel gelir dağılımı: Bu dağılım milli geliri ekonomideki üretim sektörlerine göre ayırır. Tarım, sanayi, hizmet, ticaret ve diğer sektörlerin milli gelirden aldıkları payları gösteren sektörel gelir dağılımı, o ülkenin ekonomik gelişimi açısından da bilgi verir. Yıllara göre incelenebilecek olan bu dağılım, o ülkenin endüstrileşme sürecinde hangi konumda olduğu, küreselleşme sürecinde ise hangi sektöre ağırlık vermesi veya vermemesi gerektiği gibi konularda ülkelere politika önerileri açısından ışık tutar.

d) Bölgesel gelir dağılımı: Milli gelirin ülkedeki farklı bölgelerde yaşayan kişilere göre dağılımıdır. Bu gelir dağılımı, ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki farklılıkları gösterir ve bölgesel gelişim araştırmacıları ve ülkedeki politika yapımcıları için önemli bir kaynaktır.

Yukarıda tanımlanan dağılımlar, gelir ülkedeki gelir dağılımının ayrıntılı şekilde incelenmesini sağlar. Ancak gelir dağılımının sadece bu türlere göre incelenmesi yeterli olmayabilir. Gelir dağılımı ayrıca, cinsiyete, mesleğe, yaşa vb. göre de incelenebilir. Tüm türleri incelemek ve irdelenmek elbetteki o ülkedeki karar verici mekanizmalar için gerekli bir koşuldur ancak araştırmacının dikkat etmesi gereken konu, araştırmanın amacına yönelik olan dağılım türünü veya türlerini seçmektir. Ayrıca, gelir dağılımındaki eşitliği veya eşitsizliği ölçmek içinde birçok ölçüt geliştirilmiştir. Gini Katsayısı ve Lorenz eğrisi, bunlardan en çok kullanılanlarıdır. Diğerleri arasında, aralık, varyans, göreceli ortak mutlak sapma, logaritmik standard sapma, Genel Entropi Ölçütleri, Theil Endeksi ve Dalton ölçütünü sayabiliriz (Aktan ve Vural, 2002c). Burada da aynı sorun karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu ölçütlerin hesaplanmaya yöntemlerine göre avataj ve dezavantajları vardır ve bunlar dikkate alınarak en uygun olanı kullanılmalıdır. Bu çalışma Türkiye'de gelir dağılımını genel olarak analiz edecek tanımlayıcı bir çalışma olduğundan, ölçütlerin hesaplanması, çalışma kapsamı dışına çıkmaktadır.

3. Türkiye'de Türlerine Göre Gelir Dağılımı Analizi

Çalışmanın bu bölümünde Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından yayınlanan hanehalkı gelir dağılımı istatistikleri ve diğer ilgili veriler

karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Hanehalkı gelir dağılımı araştırmaları, belirli bir sürede yaratılan gelirin, haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğüünün ortaya konulması, hanelerin sosyal ve ekonomik yapısında zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesinde kullanılan önemli bir kaynaktır.

3.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Çeşitli üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payları inceleyen bir kavram olan fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelir içindeki ücret, faiz, rant ve kar payları hakkında bilgi vermesi açısından da başka bir öneme sahiptir.

Tablo 1, Türkiye genelinde, kentsel ve kırsal bölgelerde, 1994 ve 2002 yıllarında hanehalklarının elde ettiği toplam yıllık kullanılabilir net gelirin türleri itibariyle dağılımını göstermektedir. Türkiye genelinde, 1994 yılında maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içindeki % 28.3 olan payı, 2002 yılında önemli bir artış göstererek % 38.7 olarak gerçekleşmiştir. Ücret ve maaş gelirlerindeki bu artışın, 1994 yılından sonra ücretli ve maaşlı çalışan sayısındaki artıştan kaynaklandığı söylenebilir (DİE, 2002).

Müteşebbis gelirlerin, toplam gelir payları incelendiğinde; araştırma yılları itibariyle önemli bir azalmanın olduğu gözlenmektedir. Müteşebbis olarak çalışanların toplam yıllık kullanılabilir net gelirden aldığı pay, 1994 yılında % 42.4 iken, 2002 yılında % 34.5'e gerilemiştir. Müteşebbis gelirleri sektörler göre incelendiğinde 1994-2002 yılları arasında sadece hizmet sektöründeki gelirlerin payının arttığı görülmektedir.

1994 yılında mülk gelirlerinin toplam kullanılabilir net gelirden aldığı pay % 19.3 iken, 2002 yılında % 52 oranında düşüş yaşamış ve % 9.3 olmuştur. Bu farklılık, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından açıklanan anket yöntemi değişikliğiyle açıklanabilir, 1994 yılında kira gelirleri, fertlerin mülk gelirleri kapsamında değerlendirilirken, 2002 anket yönteminde yapılan değişiklikle fert gelirlerine dahil edilmemiştir. Ayrıca mülk gelirleri içinde gayrimenkullerden elde edilen gelirin payı % 20 oranında düşerken, menkul kıymetlerden elde edilen gelirlerin payı sekiz yıl içerisinde % 32 artışla %39.8'den %52.7'ye yükselmiştir. Bunun sebebi, 1990'lı yılların sonunda ve 2000'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de para piyasalarının ve menkul kıymetler borsalarının gelişmesi ve bireylerin yatırımlarını bu piyasalardan daha çok yapmaya başlamaları olarak düşünülebilir.

2002 yılında transfer gelirlerinin toplam gelirden aldığı pay 1994 yılı ile karşılaştırıldığında, önemli bir artış olduğu gözlenmiştir. 1994 yılında transfer gelirlerinin aldığı pay % 10 iken, 2002 yılında bu pay, % 17.5 olarak gerçekleşmiştir. Transfer gelirlerin alt dağılımına bakıldığında, devletten yapılan transferlerde yaşanan artışa karşın, yurtdışından ve diğer kişi ve kurumlardan yapılan transferlerde bir azalışın olduğu görülmektedir. Özellikle devletten yapılan transferlerin payındaki artışın en büyük nedeninin, ilgili yıllar

gözönüne alındığında emekli sayısında yaşanan yaklaşık % 70 oranındaki artış olduğu söylenebilir (DİE, 2002).

Kentsel yerlerde elde edilen toplam yıllık kullanılabilir net gelir, türlerine göre incelendiğinde; en büyük payı yine % 44.5 ile ücret, maaş ve yevmiye gelirleri alırken, bu grubu sırasıyla % 25.7'lik payla müteşebbis gelirleri, % 18.3'lük payla transfer gelirleri ve % 11.4'lük payla mülk gelirleri izlemektedir. Kırsal yerlerde ise, toplam yıllık kullanılabilir net gelirin % 52.7'sini oluşturan müteşebbis gelirleri gelir türleri içinde en büyük paya sahiptir. Buna karşın, ücret, maaş ve yevmiye gelirlerinin payı % 26.6, transfer gelirlerinin payı % 16.0 ve mülk gelirlerinin payı ise % 4.7 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1. Hanehalkı yıllık kullanılabilir gelirlerinin türlerine göre dağılımı

	Türkiye		Kent		Kır	
	1994	2002	1994	2002	1994	2002
Gelir Türleri						
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Maaş ve ücret	23.7	35.8	27.4	41.9	15.7	23.1
Yevmiye	4.6	2.9	4.6	2.6	4.7	3.5
Toplam Müteşebbis	42.4	34.5	33.3	25.7	62.5	52.7
Tarım	39.3	38.2	7.7	7.4	76.5	69.6
İmalat	10.4	9.7	16.4	13.1	3.3	6.2
İnşaat	4.1	3.8	7.1	6.0	0.7	1.5
Ticaret	33.9	28.3	50.6	44.7	14.3	11.7
Hizmet	12.2	20.1	18.2	28.8	5.2	11.1
Mülk Geliri	19.3	9.3	24.5	11.4	7.7	4.7
Gayrimenkul	60.2	47.3	56.6	45.8	84.9	54.9
Menkul Kıymet	39.8	52.7	43.4	54.2	15.1	45.1
Transfer	10.0	17.5	10.3	18.3	9.5	16.0
Devletten	69.2	81.3	72.1	82.1	62.3	79.4
Yurtdışından	14.2	5.1	11.0	3.9	21.9	7.9
Diğer	16.5	13.6	16.9	14.0	15.7	12.7

Kaynak: DİE, 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları

Kentsel alanlarda fonksiyonel gelir dağılımı açısından en büyük pay maaş ve ücrete ait iken, kırsal alanda müteşebbis gelirleri toplam gelirin yarısından fazlasını almaktadır. Kırsal alandaki müteşebbis gelirlerinin payını yüksekliği alt sektörler bakımından bakıldığında açıkça görülebilir. Tarım sektöründeki müteşebbis gelirlerinin payı 1994’de %76.5’tan % 69.6 ‘ya düşmüş olsa da bu payın çok yüksek olduğu açıktır.

Tablo 2, yine Türkiye’de toplam olarak, kentsel ve kırsal bölgelerde milli gelire göre % 20’lik dilimlere ayrılan nüfusun gelirden aldığı payları göstermektedir. DİE’nin 2002 yılında yaptığı hanehalkı bütçe anketi sonuçlarına göre; Türkiye geneli için, ilk % 20’lik dilime giren hanehalklarının toplam gelirden % 5.3 oranında, beşinci % 20’lik dilime giren hanehalklarının ise % 50.1 oranında pay aldıkları belirlenmiştir. % 20’lik hanehalkı dilimlerinin toplam kullanılabilir gelirden aldıkları paylar, 1994 yılıyla kıyaslandığında; beşinci % 20’lik hanehalkı diliminin haricindeki diğer grupların gelir paylarını artırdığı gözlenmektedir. Buna göre; birinci % 20’lik hanehalkı diliminin toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay, 1994 yılında % 4.9’dan, 2002 yılında % 5.3’e, ikinci % 20’lik hanehalkı diliminin aldığı pay % 8.6’dan % 9.8’e, üçüncü % 20’lik hanehalkı diliminin aldığı pay % 12.6’dan % 14.0’a ve dördüncü % 20’lik hanehalkı diliminin aldığı pay % 19.0’dan % 20.8’e yükselmiştir. Beşinci % 20’lik hanehalkı diliminin ise, 1994 yılında aldığı pay % 54.9 iken, 2002 yılında azalarak % 50.1’e düşmüştür. Buna göre; 1994 yılında beşinci %20’lik dilimde yer alan hanehalkları, birinci %20’lik dilimde yer alan hanehalklarının yaklaşık 11.3 katı gelir elde ederken, 2002 yılında bu oran 9.5 kata düşmüştür.

Tablo 2. Yüzde 20’lik dilimlere göre yıllık kullanılabilir hanehalkı gelirlerinin dağılımı

%20’lik Dilimler	Türkiye		Kent		Kır	
	1994	2002	1994	2002	1994	2002
Birinci %20	4.9	5.3	4.8	5.5	5.6	5.2
İkinci %20	8.6	9.8	8.2	9.7	10.1	10.3
Üçüncü %20	12.6	14.0	11.9	13.9	14.8	14.7
Dördüncü %20	19.0	20.8	17.9	20.5	21.8	21.7
Beşinci %20	54.9	50.1	57.2	50.4	47.7	48.0
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: DİE, 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları

Hanehalklarının toplam kullanılabilir gelirden aldığı paylar, kentsel ve kırsal yerleşim yerleri bazında incelendiğinde; 2002’de kentsel yerlerde, ilk % 20’lik dilime giren hanehalklarının toplam gelirden % 5.5 oranında, son % 20’lik dilime giren hanehalklarının ise toplam gelirden % 50.4 oranında pay aldığı

ortaya çıkmaktadır. Kırsal yerlerde ise, ilk % 20'ye giren hanehalkları toplam gelirden % 5.2 oranında pay alırken beşinci % 20'ye giren hanehalkları ise % 48.0 oranında pay almaktadır. Kentsel alanda, birinci %20 ve beşinci %20 arasındaki gelir farkı 1994'de 11.9 kat iken, 2002'de 9.2 kat olmuştur. Kırsal alanda ise beşinci %20, birinci %20'den 1994 yılında 8.5 kat fazla gelir alırken, 2002'de 9.2 kat fazla gelir almaya başlamışlardır. Dolayısıyla Türkiye genelindeki ilk ve son dilimler arasındaki gelir farkındaki 1.8'lik (11.3-9.5) bir iyileşme, sadece kentsel alanda 2.7'lik (11.9-9.2) bir iyileşmeden kaynaklanmaktadır çünkü kırsal alanda 0.7'lik (9.2-8.5) bir kötüleşme gerçekleşmiştir.

3.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Türkiye'de sektörler itibariyle istihdam ve gelir payları Tablo 3 ve 4'den incelenebilir. 2002 yılında, Türkiye'de sektörlerde çalışan fertlerin istihdam edilenler içindeki payları, tarım, sanayi (madencilik, imalat sanayi, elektrik, gaz ve su), inşaat, ticaret ve hizmet(ulaştırma, haberleşme ve depolama, mali aracı kuruluşlar ve sigorta hizmetleri, toplum ve kişisel hizmetler) sektörlerinde sırasıyla, %40.2, %16.6, %5.4, % 17.0 ve %20.8'dir. Bu sektörlerin yine sırasıyla, esas işten elde edilen yıllık kullanılabilir net gelir içindeki payı % 19.3, % 20.1, %5.4, %23.2, %31.9'dur. Burada dikkat çeken nokta, sayı olarak en yüksek paya sahip olan tarım sektörü gelirin ancak % 19.3'üne sahip iken, istihdam olarak en düşük paya sahip olan sanayi sektörü de gelirin %20.1'ini elde etmesidir. Hizmet ve ticaret sektörleri gelirden alınan paylar açısından birinci ve ikinci sırayı almaktadırlar. Bu oranlar 1994 yılı ile karşılaştırıldığında, tarım sektörünün toplam kullanılabilir net gelirden aldığı payın 2002 yılına gelindiğinde azaldığı (50.3'den 40.2'e), sanayi sektöründe yaratılan gelirin toplam gelir içindeki payının arttığı (19.3'den 20.1'e), inşaat ve ticaret sektörlerinin gelir içindeki paylarının azalırken (6.1'den 5.4'e ve 26.8'den 23.2'ye), hizmet sektörünün toplam gelir içindeki payını arttığı (24.4'den 31.8'e) tespit edilmiştir.

Tablo 5'de 1968-2001 yılları arasında sektörlerin gelir payları ve istihdam payları gösterilmektedir. İstihdam payları sadece 1990-1998 yılları için mevcuttur. Görüldüğü üzere Tarım sektörünün otuzüç yıl içerisinde gelirden aldığı pay yaklaşık % 20 oranında düşüşe uğramıştır. 1960'larda % 30 civarında olan gelir payı 2000'li yıllarda ancak % 13'tür. Ancak, tarım sektörünün Türkiye'de istihdamın yaklaşık % 45'ini oluşması gerçeği de dikkat çekmektedir. Sanayi sektörünün faktör gelirlerinden aldığı pay da, incelenen dönemde 10 puanlık bir artış göstermiş ve % 17-18 'den % 28'lere yükselmiştir. Yine 1990- 1998 yılları arasında bu sektördeki istihdamın, toplam istihdam içindeki oranı % 15.5'den % 16.8'e, toplam faktör gelirlerinden aldığı pay ise % 25.9'dan % 27.6'ya çıkmıştır.

Tablo 3: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gelir Dağılımı (1994)							
Esas işteki iktisadi faaliyet kolu	Türkiye		Kent		Kır		
	1994		1994		1994		
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	
Toplam							
Sayı	24 557 449	100.0	10 121 174	100.0	14 436 275	100.0	
Gelir (Trilyon TL)	1 462 928 885	100.0	943 247 544	100.0	519 681 341	100.0	
Tarım							
Sayı	12 348 094	50.3	947 569	9.4	11 400 525	79.0	
Gelir (Trilyon TL)	341 159 391	23.3	30 143 002	3.2	311 016 389	59.8	
Madencilik							
Sayı	136 667	0.6	37 396	0.4	99 271	0.7	
Gelir (Trilyon TL)	12 979 608	0.9	4 121 727	0.4	8 857 881	1.7	
İmalat sanayi							
Sayı	3 407 382	13.9	2 742 006	27.1	665 376	4.6	
Gelir (Trilyon TL)	260 723 795	17.8	222 515 409	23.6	38 208 386	7.4	
Elektrik, gaz ve su							
Sayı	72 539	0.3	47 972	0.5	24 567	0.2	
Gelir (Trilyon TL)	8 654 457	0.6	5 278 088	0.6	3 376 369	0.6	
İnşaat ve bayındırlık işleri							
Sayı	1 187 974	4.8	798 287	7.9	389 687	2.7	
Gelir (Trilyon TL)	89 157 750	6.1	69 932 497	7.4	19 225 253	3.7	
Top. Ve Per. Ticaret							
Sayı	3 362 381	13.7	2 542 043	25.1	820 338	5.7	
Gelir (Trilyon TL)	392 792 811	26.8	327 828 046	34.8	64 964 765	12.5	
Ulaştırma, hab. Ve dep.							
Sayı	916 721	3.7	647 130	6.4	269 591	1.9	
Gelir (Trilyon TL)	103 081 648	7.0	80 000 376	8.5	23 081 272	4.4	
Mali aracı kuruluşlar							
Sayı	432 635	1.8	367 275	3.6	65 360	0.5	
Gelir (Trilyon TL)	49 080 827	3.4	43 592 812	4.6	5 488 015	1.1	
Toplum ve kişisel hizmetler							
Sayı	2 693 056	11.0	1 991 496	19.7	701 560	4.9	
Gelir (Trilyon TL)	205 298 598	14.0	159 835 587	16.9	45 463 011	8.7	

Kaynak: DİE, 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları

Tablo 4: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gelir Dağılımı (2002)							
Esas işteki iktisadi faaliyet kolu	Türkiye		Kent		Kır		
	2002		2002		2002		
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	
Toplam							
Sayı	23 902 099	100.0	11 591 536	100.0	12 310 563	100.0	
Gelir (Trilyon TL)	91 737 232 688	100.0	59 980 847 809	100.0	31 756 384 878	100.0	
Tarım							
Sayı	9 608 990	40.2	1 096 461	9.5	8 512 529	69.1	
Gelir (Trilyon TL)	17 741 138 799	19.3	2 111 231 743	3.5	15 629 907 056	49.2	
Madencilik							
Sayı	168 036	0.7	67 081	0.6	100 955	0.8	
Gelir (Trilyon TL)	2 005 259 324	2.2	687 722 805	1.1	1 317 536 518	4.1	
İmalat sanayi							
Sayı	3 679 586	15.4	2 594 806	22.4	1 084 780	8.8	
Gelir (Trilyon TL)	15 598 575 397	17.0	12 685 083 732	21.1	2 913 491 664	9.2	
Elektrik, gaz ve su							
Sayı	121 490	0.5	70 247	0.6	51 244	0.4	
Gelir (Trilyon TL)	858 551 093	0.9	618 310 785	1.0	240 240 308	0.8	
İnşaat ve bayındırlık işleri							
Sayı	1 280 230	5.4	869 550	7.5	410 680	3.3	
Gelir (Trilyon TL)	4 997 081 229	5.4	3 740 323 949	6.2	1 256 757 281	4.0	
Top. Ve Per. Ticaret							
Sayı	4 069 401	17.0	3 158 125	27.2	911 275	7.4	
Gelir (Trilyon TL)	21 307 766 096	23.2	16 966 469 293	28.3	4 341 296 803	13.7	
Ulaştırma, hab. Ve dep.							
Sayı	1 284 352	5.4	842 495	7.3	441 857	3.6	
Gelir (Trilyon TL)	8 085 728 223	8.8	5 444 906 044	9.1	2 640 822 179	8.3	
Mali aracı kuruluşlar							
Sayı	530 706	2.2	493 208	4.3	37 498	0.3	
Gelir (Trilyon TL)	4 538 483 475	4.9	4 372 459 040	7.3	166 024 435	0.5	
Toplum ve kişisel hizmetler							
Sayı	3 159 309	13.2	2 399 565	20.7	759 744	6.2	
Gelir (Trilyon TL)	16 604 649 052	18.1	13354340418	22.3	3250308634	10.2	

Kaynak: DIE, 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları

Tablo 5: Sektörlerin GSMH ve İstihdam Payları

	GSMH de sektör payları Sabit fiyatlarla 1987			Sektörlere göre İstihdam Payları- %		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1968	33.0	17.1	49.8	-	-	-
1969	31.2	18.4	50.4	-	-	-
1970	30.7	17.5	51.7	-	-	-
1971	30.2	17.8	52.0	-	-	-
1972	27.9	18.1	54.0	-	-	-
1973	24.5	19.3	56.2	-	-	-
1974	25.2	20.0	54.8	-	-	-
1975	24.5	20.6	55.0	-	-	-
1976	24.0	20.5	55.5	-	-	-
1977	22.8	21.3	56.0	-	-	-
1978	23.1	21.7	55.2	-	-	-
1979	23.2	20.7	56.1	-	-	-
1980	24.2	20.5	55.4	-	-	-
1981	22.6	21.5	55.9	-	-	-
1982	22.7	21.9	55.4	-	-	-
1983	21.6	22.4	56.0	-	-	-
1984	20.3	23.1	56.6	-	-	-
1985	19.4	23.6	57.0	-	-	-
1986	18.8	25.0	56.2	-	-	-
1987	17.2	24.9	57.9	-	-	-
1988	18.3	25.1	56.7	-	-	-
1989	16.6	25.9	57.5	-	-	-
1990	16.3	25.9	57.9	47.8	15.5	36.7
1991	16.1	26.5	57.4	48.4	15.7	35.9
1992	15.8	26.5	57.8	44.4	16.8	38.9
1993	14.5	26.5	59.0	45.5	15.8	38.9
1994	15.3	26.6	58.1	45.7	16.3	38.0
1995	14.4	27.7	57.9	47.6	15.2	37.2
1996	14.0	27.7	58.3	45.8	15.8	38.4
1997	12.7	28.1	59.2	42.4	17.2	40.4
1998	13.4	27.6	59.0	43.0	16.8	40.2
1999	13.4	27.9	58.7	-	-	-
2000	13.1	27.8	59.0	-	-	-
2001	13.7	28.5	57.8	-	-	-

Kaynak: DİE, 2002

Hizmet sektörü de sanayi sektörüyle aynı şekilde bir gelişme izlemiştir ancak arada büyük bir fark olduğu da göze çarpmaktadır. Hizmet sektörünün gelirdeki payı yaklaşık % 60 iken sanayi sektörünün gelirdeki payı bunun ancak yarısı kadardır. Hizmet sektörünün toplam istihdamın % 36-40 arasında bir paya sahip olması, toplam istihdam içindeki payına oranla GSMH'dan daha fazla pay aldığını ortaya koymaktadır.

3.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler, geniş anlamda, bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından farklılıkların olmasından kaynaklanmaktadır. Bütün bu farklılıkların ortaya çıkardığı sonuçlar bölgeler arasında gelir dağılımının da farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımındaki dengesizliklerin tek başına ele alınmaması, buna neden olan sosyo-ekonomik etmenlerin ortaya koyduğu dengesizliklerin de ortaya konulması ve sonuçlarının değerlendirilerek çözüm yollarının buna göre aranması gerekmektedir.

Tablo 6'daki 1990-2000 yılları arasında Bölgesel Gayri Safi Yurtiçi dağılımına bakıldığında, Marmara Bölgesinin bu dağılımdaki en büyük payı alan bölge olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ikinci en büyük paya sahip olan bölge ise Ege Bölgesi'dir. İlk iki sırayı alan bu bölgeler arasında büyük bir fark olduğu göze çarpmaktadır. Bu farkın Marmara Bölgesi'nde bulunan ve özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan büyük ölçüde göç alan İstanbul'dan ve diğer sanayi kuruluşlarının bu bölgede yerleşmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ege Bölgesi'ni küçük bir farkla İç Anadolu bölgesi izlemektedir. Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu'dan sonra bölgeler arasında en küçük paya Doğu Anadolu Bölgesi sahiptir. Bölgelere göre kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla incelendiği zaman da sonuç değişmemektedir (Bkz. Tablo 7). Yine Marmara Bölgesi kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan en büyük payı alırken, bu bölgemizi ikinci en büyük payı alan Ege Bölgesi izlemektedir. Doğu Anadolu Bölgesi ise, bölgeler bazında kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan en düşük payı almaktadır.

4. Türkiye'de Gelir Dağılımının İyileştirilmesine Yönelik Öneriler ve Sonuç

Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk günümüzde dünyanın karşılaştığı en ciddi sorunlardandır. Dünyada 1980'lerle başlayan değişim sürecinde gelir dağılımı sorunu sıradan bir ekonomi sorunu olmaktan çıkmış politik ve sosyal bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır.

Türkiye'de de gelir dağılımı adaletsizliği son 10 yıllık dönemde gündemde sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Özellikle 1980'li yıllarda uygulanan günümüzde de değişik boyutlarıyla sürdürülmeye çalışılan ekonomik ve sosyal politikalar varolan olumsuzlukları ve yoksulluğu daha da belirgin hale getirmiştir. Kişi başına gelir düzeyinin düşük olduğu bir ekonomik yapıda,

gelir dağılımının bozuk olması bölgesel yoksulluk sorununu da beraberinde getirmektedir.

Çalışmada incelenen gelir dağılımı türlerinden fonksiyonel gelir dağılımı sonuçları incelendiğinde dikkat çeken nokta, kentsel kesimde maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin ağırlıklı olmasına karşın, kırsal kesimde müteşebbüs gelirlerinin ağırlıklı olduğunun görülmesidir. Sektörel gelir dağılımında, istihdam açısından en yüksek paya sahip olan tarım sektörü gelirin ancak % 19.3'üne sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bu devletin göz önüne alması gereken önemli bir sonuçtur çünkü toplumun büyük bir kesimi tarım sektöründe çalışırken, özellikle kırsal alanda, milli gelirden elde ettikleri pay çok düşüktür. Dolayısıyla tarım sektöründe çalışan birey ve ailelerin gelirden aldıkları payları yükseltmek için onların diğer alanlarda istihdam olmalarını sağlamak gerekmektedir. Ancak bu kentlere göç şeklinde de olmamalıdır. Kentlerde maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin payının yüksek olması kırdan kente göçün bir göstergesidir ve bu durum gelir dağılımını daha da kötüleştirmektedir. Öyleyse, kırsal alanda gelir dağılımını iyileştirici yeni iş imkanları yaratılması ve göçün engellenmesi gerekmektedir. Kır-kent arasında mevcut eğitim kalitesi farklılıkları giderilmelidir. Kentlerdeki baskıyı arttırmayacak şekilde, kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayi kuruluşları kurulmalıdır. Transfer ödemelerinin yüksekliği devletin gelir dağılımını iyileştirmek için sisteme müdahale ettiğini bir göstergesi olarak da görülebilir ama bunun yetersiz olduğu açıktır. Bu, Türkiye'de uzun zamandır bilinen bir sorun olmasına rağmen 2000'li yıllarda halen çözülememiş olması üzücüdür.

Fonksiyonel gelir dağılımı türünde dikkat çeken diğer bir bölüm menkul kıymet gelirlerinin çok büyük bir oranda artmasıdır. Bunun sebebi de menkul kıymetler borsasının son yıllardaki hızlı gelişmesi olarak düşünülebilir. Burada da yapılması gereken para ve menkul kıymetler piyasalarının etkin olarak çalışmasını sağlamak ve spekülatif hareketleri önlemektir. Bu hem politik güven ve istikrarın hem de makroekonomik istikrarın sağlanması ile mümkün olur. Böylece bireyler kısa dönem yeine uzun dönemli plan ve beklentiler içine girerek daha sağlıklı kararlar alabilirler.

Tablo 6: Bölgelere göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA(1987 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL)											
BÖLGELER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
AKDENİZ	12,37	11,89	11,93	12,10	12,24	12,22	11,95	12,12	12,03	12,13	11,73
DOĞU ANADOLU	3,97	3,83	3,77	3,62	3,81	3,49	3,34	3,28	3,27	3,37	3,27
EGE	16,48	16,21	16,37	16,55	17,24	17,15	17,12	16,75	16,75	16,55	16,76
G.DOĞU ANADOLU	5,40	5,72	5,59	5,54	5,40	5,23	5,20	5,32	5,31	5,20	5,11
İÇ ANADOLU	16,19	16,54	16,20	16,03	16,26	16,02	15,67	15,35	15,66	15,73	16,07
KARADENİZ	9,73	9,67	9,78	9,21	9,42	9,15	9,33	9,04	9,20	9,30	9,08
MARMARA	35,86	36,13	36,35	36,94	35,63	36,74	37,38	38,14	37,78	37,72	37,98
TÜRKİYE	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

KAYNAK: DİE

Tablo 7: Bölgeler göre Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

KİŞİ BAŞINA GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL)											
BÖLGELER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
AKDENİZ	1.481.551	1.401.432	1.453.896	1.554.760	1.452.261	1.518.992	1.554.081	1.706.976	1.712.882	1.617.706	1.607.672
DOĞU ANADOLU	615.865	601.715	626.713	648.386	643.754	630.947	647.481	660.216	673.339	656.732	635.411
EGE	1.822.911	1.771.806	1.856.538	1.987.366	1.918.373	2.006.804	2.103.466	2.246.740	2.280.039	2.117.534	2.234.412
G.DOĞU ANADOLU	890.773	914.658	918.768	953.969	853.544	860.889	888.899	986.35	989.641	902.96	925.812
İÇ ANADOLU	1.364.712	1.389.555	1.424.737	1.505.712	1.427.576	1.491.057	1.549.648	1.639.513	1.708.810	1.623.860	1.650.019
KARADENİZ	1.001.788	1.004.797	1.077.467	1.097.752	1.063.647	1.110.456	1.213.393	1.294.737	1.366.704	1.326.361	1.279.616
MARMARA	2.274.373	2.237.249	2.309.062	2.455.326	2.169.458	2.325.991	2.457.502	2.684.291	2.667.003	2.472.951	2.621.463
TÜRKİYE	1.487.082	1.472.000	1.530.808	1.623.613	1.507.540	1.587.954	1.670.657	1.802.763	1.829.755	1.719.559	1.760.856

KAYNAK: DİE

Kişisel gelir dağılımı sonuçlarına göre, Türkiye geneli için, ilk % 20'lik dilime giren hanehalklarının toplam gelirden % 5.3 oranında, beşinci % 20'lik dilime giren hanehalklarının ise % 50.1 oranında pay aldıkları belirlenmiştir. Ayrıca 1994 yılında beşinci %20'lik dilimde yer alan hanehalkları, birinci %20'lik dilimde yer alan hanehalklarının yaklaşık 11.3 katı gelir elde ederken, 2002 yılında bu oran 9.5 kata düşmüştür. Fakat bu düşüş gelir dağılımını iyileştigiğine dair bir delil olsa bile, bu düşüşün kaynağı çok iyi araştırılmalıdır. Çünkü bu düşüşün kaynağı gelir grupları arasında paylaşılan gelirin azalması da olabilir. Dolayısıyla Türkiye genelindeki ilk ve son dilimler arasındaki gelir farkındaki 1.8'lik (11.3-9.5) bir iyileşme, sadece kentsel alanda 2.7'lik (11.9-9.2) bir iyileşmeden kaynaklanmaktadır çünkü kırsal alanda 0.7'lik (9.2-8.5) bir kötüleşme gerçekleşmiştir

Sektörel gelir dağılımı incelendiğinde dikkat çeken nokta, istihdam açısından en yüksek paya sahip olan tarım sektörü gelirin ancak % 19.3'üne sahip iken, istihdam olarak en düşük paya sahip olan sanayi sektörü de gelirin %20.1'ini elde etmesidir. Hizmet ve ticaret sektörleri gelirden alınan paylar açısından birinci ve ikinci sırayı almaktadırlar. Bu oranlar 1994 yılı ile karşılaştırıldığında, tarım, inşaat ve ticaret sektörlerinin gelir içindeki paylarının azalırken, sanayi ve hizmet sektöründe yaratılan gelirin toplam gelir içindeki payının arttığı görülmektedir. Hizmet sektörünün gelirdeki payı yaklaşık % 60 iken sanayi sektörünün gelirdeki payı bunun ancak yarısı kadardır. Hizmet sektörünün toplam istihdamın % 36-40 arasında bir paya sahip olması, toplam istihdam içindeki payına oranla GSMH'dan daha fazla pay aldığını ortaya koymaktadır.

Tarımın gelirden aldığı payın sürekli azalmasına tarımda çalışan büyük kitlenin kent çalışanlarına oranla düşük emek verimi elde etmesi ve tarım topraklarının dağılımındaki dengesizliğe dayanan tarım içi bölüşüm eşitsizliği sebep olmuştur. Ancak 1987 yılından sonraki dönemde yeni bir aşamaya geçilerek, bir taraftan iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine dönmesi gelir dağılımını bu kesimin aleyhine bozulması sonucunu doğurmuştur (DİE,2001). Dolayısıyla tarım sektöründe çalışan kesimin verimlerinin artırılması ancak bu sektörde istihdam fazlası var ise bunların hizmet ve sanayi sektörüne kaydırılması sağlanmalıdır.

Bölgelere göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla incelendiğinde iki yaklaşımda aynı sonucu vermektedir. Marmara Bölgesi, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla bakımından en yüksek değerlere sahip olan bölgemizdir. Bu bölgeyi Ege Bölgesi izlemektedir. Bölgeler arası gelir dağılımından da görüldüğü üzere Doğu Anadolu Bölgesi, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla açısından en düşük değerlere sahip olan bölgemizdir. Bu da Türkiye'de yıllardan beri süregelen bir sorundur ve Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimiz için yapılan kalkındırma çalışmaları görünen o ki halen bir sonuç vermemiştir. Ancak bu bölgeler konumları itibarıyla de

dezavantaja sahiptirler. Devlet, bu bölgelerden Marmara ve Ege Bölgeleri'ne göçü durdurmak için yeni projeler üretmelidir. Ancak, yatırımların spekülâtif rant alanları yerine, üretken yatırımlara yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

Türkiye'de gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi öncelikli bir konudur. Çünkü, gelir dağılımında adaletsizliğin artması, sadece ekonomik değil aynı zamanda politik ve sosyo-kültürel sorunlar da yaratmaktadır. Bu nedenle konuya çok daha geniş bir perspektiften bakılması gerekmektedir. Bu noktadan hareket edildiğinde, öncelikle yatırım, ardından istihdam ve üretim artışının sağlanması gereği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca gelir dağılımı türleri arasındaki ilişki dikkate alınmalıdır. Çünkü, fonksiyonel gelir dağılımı emek aleyhine bozulduğunda, sektörel gelir dağılımının tarım aleyhine, bölgesel gelir dağılımının tarım bölgeleri aleyhine, kişisel gelir dağılımının da alt gelir grupları aleyhine değişmesi beklenmektedir. Dolayısıyla, gelir dağılımını daha adil hale getirecek politikaların bu bağlantıları dikkate alması gerekmektedir.

Türkiye'de gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurlardan bir tanesi kuşkusuz, 20 yılı aşkın süredir devam eden enflasyondur. Enflasyon problemi ortadan kaldırılmalı ancak bu yapılırken bedeli, genelde olduğu gibi, ücretlilere yüklenmemeli, fedakarlık, enflasyonda kazanç sağlayanlar tarafından yapılmalıdır. İşsizliğin azaltılması için, devletin yüksek oranlı borçlanma gereğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve "devlet merkezli spekülâtif rant ekonomisi"ne dönüşen yapı değiştirilmeli, rant ve faiz gibi üretken olmayan gelir kaynakları vergilendirilerek yeniden bir yatırım hamlesi başlatılmalıdır. Kayıt dışı ekonomi önlenmeli ve vergi tabanı genişletilerek, ücretlilerin vergi yükü azaltılmalıdır.

Bir ülkede sosyal barışın sağlanması ve korunması toplumsal amaçlar içinde üzerinde özellikle durulan bir konudur. Sosyal barışın sağlanması, adil gelir dağılımını gerektirirken, gelir dağılımının kendiliğinden adil olarak gerçekleşmesi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, devlet tarafından gelir dağılımına müdahale edilmesi "sosyal devlet"ın bir gereği olarak görülmelidir (DİE, 2001).

Türkiye'deki toplum yapısı ve coğrafik farklılıklar nedeniyle, özde ekonomik içerikli olan gelir dağılımı sorununun yarattığı olumsuz etkiler, sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamaktadır. Bu durum Türkiye'de bölüşüm konusuna, bugüne kadar olduğundan daha fazla önem verilmesi ve konunun farklı boyutlarının dikkate alınması gereğini ortaya koymaktadır. Toplumda ortaya çıkan ve bazısı çatışmaya dönüşen, bazısı da her an çatışmaya dönüşme potansiyeli taşıyan sorunların çözümü için atılacak ilk adım gelir dağılımı yapısının, daha fazla geç kalınmadan düzeltilmesidir.

Kaynaklar

- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar, (2002a), "Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Galir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Coşkun Can Aktan (ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar, (2002b), "Makroekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Coşkun Can Aktan (ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar, (2002c), "Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Coşkun Can Aktan (ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Alesina, Alberto ve Rodrik, Dani, (1994), "Distributive Politics and Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, ss. 465-490
- Burkhauser, Richard, V., Crews, Amy, D., ve Daly, Mary, C., (1997), "Recounting Winners and losers in the 1980s: A critique of income distribution measurement methodology", *Economic Letters*, 54, ss. 35-40.
- Galor, Oded, (2000), "Income Distribution and the Process of Development", *European Economic Review*, vol. 44, ıss. 4-6, ss. 706-712.
- Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, 2001 Ankara.
- Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları, DİE 2002, Ankara.
- Işığçok, Erkan, (1998), "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.16, S.1.
- Persson, Torsten ve Tabellini, Guido (1994), "Is Inequality Harmful for Growth? Theory and Evidence", *American Economic Review*, ss. 600-621.
- Sharpe, Andrew ve Zyblook, Myles, (1997), "Macroeconomic Performance and Income Distribution in Canada", *North American Journal of Economics and Finance*, 8(2), ss.167-199.
- Shupp, Franklin R., (2002), "Growth and Income Inequality in South Africa", *Journal of Economic Dynamics and Control*, vol. 26, Iss. 9-10, ss. 1699-1720.
- Thorbecke, Erik ve Charumilind, Chutatong, (2002), "Economic Inequality and Its Socioeconomic Impact", *World Development*, vol. 30, no. 9, ss-1477-1495.
- Weede, Erich, (1997), "Income inequality, democracy and growth reconsidered", *European Journal of Political Economy*, vol. 13, ss. 751-764.